

KONCOVKA

Koncovka je nejstarší druh píšťaly ve světě. Na Slovensku se zachovalo více druhů koncových píšťal. Označují se jako koncovky, bezdírové píšťaly, rífové, záklapky apod. Různá je i velikost, druh hmoty, způsob výroby. Hra na koncovku se liší od her na jiné nástroje, hlavně tím, že kromě koncového otvoru a piskvoru(duše) nemá díry. Výška zvuku se mění silou dechu a otevřením či zavřením (částečným či úplným) koncového otvoru prstem.

Nejstarší druh koncových píšťal byl ze stébela trávy(v Liptovskej Tepličke zaznamenaná výroba z divokého kmínu). Koncovku s oblibou používali Staří Sloveni. V Nitřavě se našlo vícero předvelkomoravských koncovek z kostí. Na východním Slovensku je doložená starověká malá obřadní píšťala Slovanů z orlí kosti. Známa je výroba koncovky z lísky (rozštěpením palice a vytrhnutím, vyštípaním vnitřku vznikla na koncovém otvoru užší dutina, kterou po stáhnutí obou částí proudí dech.

Nejčastější koncovky jsou dnes z černého bezu. Dříve se dužnina vytlačila tvrdým dřevem, později se vypálila železnou tyčí, dnes se zpravidla ručně vrtá nebo zezem.

Piskvor- duše byla kdysi jednoduchý šikmý žlábek jako na japonské šakuhači nebo na kečuánské flétně. Dnes je piskvor složitější - s kolíkem a větším obdélníkovým okýnkem- duší. Na takovémto piskvore se hraje podstatně lehčeji. Dobře udělané koncovky mají **15 i více tónů** přirozené stupnice. Koncovka starých Slovanů byla již na ústupu, a postavení nástroje v naší hudbě posilnili Valaši. I přesto je dnes na ústupu. Její vliv je však trvalý- dokladem toho je tzv.lidická stupnice v písniích středního, ale i východního Slovenska (zřídka i západního), která má kromě zvýšené kvarty i navíc zvýšenou sextu. Dnes používáme koncovky s úspěchem k meditaci(rozjímání)- dechová cvičení v rámci vedomeckého učení. Používání koncovky tímto způsobem ocenily i někteří jogíni. Dnes je obnovené využití koncovky k obřadům. Způsob hry se neomezuje jen na folklórní postupy, ale přibližuje se i k vedomeckému pojetí (máme doklady o ovládnání dechu původními duchovními Starých Slovanů, tak i obřadní použití píšťal- navození tahavější hry spojené s dechovými cvičeními.

HRA NA KONCOVKU

Hrát je možné v sedě i ve stoje. Důležitá je vyrovnaná páteř. Píšťalu můžeme držet podél středu těla. **ROZJÍMÁNÍ, DECHOVÉ CVIČENÍ**- hrajeme s rovnou páteří nejspodnější tón- střed plným dechem i plným dechem, podle knihy Čaro přírody.

ROZJÍMÁNÍ V ZEMSKÉ STUPNICI Po dechovém cvičení začneme rozjímat na otevřené koncovce na nejnižším tóně „střed“ a přitom plným dechem - soustředíme sílu do oblasti pasu. Děláme tak, dokud necítíme v pase (pod pupkem) živu a vyrovnanost. Potom zakryjeme koncovkový otvor prstem pravé ruky (při tomto tóně musí být zakrytí úplné vzduchotěsné, aby píšťala hrála čistě) a necháme proudit vyrovnanou živu do srdcového pramene- hrajeme tón „obal země“. Píšťalu znovu otevřeme a hrajeme povrch (země) tak, že dýcháme o něco silněji než při „středě“. Živu soustředíme do pramene čela. Potom se vracíme po těch samých tónech a pramenech živy do středu. Tyto tři základní tóny a prameny každý den posilňujeme a zdomácňujeme se v tomto rozjímání. Postupně vylučujeme ze hry záměr a myšlenky, až je rozjímání úplně volné a přirozené.

Nakonec hrajeme zemskou stupnicí na 2 nádechy- přes zmíněné prameny- od středu k povrchu (od pasu k čelu) a druhým dechem zpět.

Na co je dobré soustředit se ve zmíněných pramenech, které jsou známé i z lidové slovesnosti?

PAS- soustředění životní síly ve středu těla v bodě pod pupkem podporuje vnitřní sílu, jistotu a vůli.

SRDCE-soustředění vyrovnané živy v srdcově-plicní oblasti-výška srdce- podporuje vnímání a citění.

ČELO- soustředění živy nad kořenem nosu podporuje vidění, vedení, vědomí.

VODNÍ STUPNICE Po zvládnutí rozjímání na zemské stupnici hrajeme vodní. Nejvyšší tón zemské stupnice je zároveň nejnižším tónem vodní. I když vodní stupnice má 3 tóny, tak vodní jich má 5 (vzdušná 9). Tóny hledáme zpočátku tak, že začínáme ze středu (země). Čím silnější dech, tím vyšší tón. Tóny jdou po sobě - nejprve otevřený potom zavřený...

VODNÍ PÍSEŇ Hrajeme na vodní stupnici a představujeme si, jak se pramen mění na potůček, potok, řeku, jezero, nebo moře. Tak, jak měníme výšku tónu, vnímáme vnitřním zrakem odpovídající podobu toku. Rozplýváme se v této hře. Využíváme vlnění.

VLNĚNÍ zahrajeme souvislý tón plným dechem na otevřené koncovce, avšak prstem částečně, ne úplně, zakrýváme koncovkový otvor. Rychlejším pohybem prstu dosáhneme rychlé vlny, pomalejším dosáhneme ladnější, vyrovnanější vlnění, které má na duši rozjímavý účinek.

ROZFUK Můžeme ho zahrát na začátku písně, v tu chvíli má význam pro hru (poznáváme se s nástrojem, profoukneme ho), i pro duši (rozfuk znamená změnu, je perný, změnu stavu potřebujeme pro dosažení dostatečného průtoku živý- potřebné pro rozjímání).

Rozfuk spočívá v řadě krátkých přerušovaných tónů. Foukáme do nástroje, jako bychom říkaly „ty, ty, ty, ty...“. Jdeme od velmi krátkých, silných, vysokých tónů k delším, slabším, tahavějším. Jdeme tak od perného k ladné. Rozfuk je vždy perný začátek. Je to jako když se začíná bouřka - představujeme si hromy, blesky, které postupně přecházejí do životadárného deště. Všude stéká životadárná voda a nakonec se vyjasní, zdomácňujeme ve stavu rajske představy, jdeme po vodách až do jezera, hrajeme ladné tóny, vlníme se, vidíme hladinu světlého jezera.

Cítění- je základ pro hru na koncovku. Hlavním způsobem tvorby různých tónů je vlastně změna síly dechu. Proto je to nástroj mimořádně náročný na volnost, cit, není se čemu divit, že na ně lehce hrají malé děti tam, kde dospělý mají často těžkosti. Hrou se může samozřejmě upjatost uvolnit.

Podstatné je, dostat se na první tón vzdušné stupnice.

SOUZVUK- Zahrajte 1., potom 3. a 5. Tón vzdušné stupnice, teda céčka je to akord C-dur (C, E, G).

Takto přirozeně, jen na otevřeném otvoru s jemnou změnou dechu zahrajeme v rozjímání 3 po sobě následující otevřené tóny. Takže teď už víme, že z podstaty koncovky vznikla celá hudba, nejen vedomecká- šamanská, ale i kostra hudby lidové i nových proudů, včetně rokenrolu. Koncovka určila i ladění píšťal s dírami a přímo nebo nepřímou ladění strunových, klávesových a jiných nástrojů. Takhle volně hrajeme a rozjímáme. Sladíme se s koncovkou (přírodní lidickou stupnicí), hrajeme uvolněně, jako když zpívá pták, jako když věje vánek, jako když šumějí listy stromů, jako když bublá voda.

Dbejme na to abychom nedýchali slabým dechem, ale naopak duchaplně. Musíme se hlavně zhluboka nadýchnout (plný dech) a vydechnout co nejdéle.

ZPŮSOB HRY Si nevyžaduje přesný pevný sled tónů. Jsou to nástroje rozjímavé (meditační) a teda ponecháváme určitou volnost sobě i nástroji. Zpívat můžeme přesně, to ano, ale melodie na nástroji hrajeme volněji. Na koncovku je možné dodržovat tep jakým zpíváme. Každý fujarista hraje dle srdce.

Paměť- Při hře na nástroj je jeden z důležitých předpokladů paměť. Po letech zkušeností se šířením vedomecké hry člověk může říct, že mnohým, kteří krácejí hudebním rozjímáním, hlavně na naše dechové nástroje se zlepšila paměť a duchaplnost.

Hrajte dvakrát to samé- samozřejmě, jako kdykoliv jindy při hře, obnovte vzpřímenou polohu páteře a dbejte na to, aby se nástroj posunul k vzpřímenému tělu- ať už hrajete ve stoje, nebo v sedě.

Zatajte dech, volně se nadýchněte a vydejte ze sebe soubor zvuků. Potom to co nejpřesněji zopakujte.

Hrajte takto soustředěně. Při opakování se živa cítá a potom má vývoj větší sílu.

Opakujeme po příteli- Ti kteří mají tu možnost, ať někdy hrají s přítelem, anebo s někým kdo má píšťalu stejně laděnou. Dobré je, když hraje nejdřív zkušenější hráč a hned po něm se snaží vyhrávku zopakovat hráč začínající. Takto se rozvíjí nejen hudební paměť, ale také se rozvíjí i přehled o zákonitostech tohoto nástroje a pestrost hry. Potom si úlohy vyměňte. Nejprve nechejte znít jednodušší, kratší nápěvy, potom je prodlužujte a zpestřete je.

POZDRAV PÍŠŤALY Když berete nástroj, chyťte ho se zatajeným dechem, jestliže od něj očekáváte účinky rozjímání, jinak se ho ani nedotýkejte. Pro hru a pro rozjímání je dobré počáteční sladění.

Chyťte nástroj do svislé polohy- aby procházel rovnoběžně se středem těla, koncovka spojuje čelový pramen živý přes srdcový s pasovým pramenem. Takto buďte chvíli se zatajeným dechem.

Potom chyťte nástroj do obou rukou tak, aby spočíval vodorovně na dlaních jako dar. Duše nástroje ať je na levé straně. Takto držte nástroj na hrudi ve výšce srdcového pramene živý a pomalu vydechnete.

S pomalým nádechem pomalu zvedejte- stále vodorovný nástroj- nad hlavu. Hlavu zakloňte a takhle se chvíli dívejte přes nástroj nahoru- s jemným výdechem a nádechem. S dalším výdechem pomalu nechejte nástroj klesnout zpátky na srdcově-plicní pramen. Po úplném výdechu se pomalu nadechnete a nástroj zvedněte do svislé polohy- pískvor k ústům. Po úplném nádechu pomalu vydechnete, teď již do nástroje, tak aby hrál nejjemnější spodní zvuk. Rozjímejte. Potom můžete přejít na nějakou hru, cvičení, píseň, rozjímání... Pozdrav udělejte na začátku a konci hry. Sledujte duševní účinky pozdravu, jeho vliv na živu a ladnost.

Přeloženo- 20/DIVA Jaseň/september 2000/Klaseň 2001/Brežeň 2002, Miro Žiarislav Šivický,
Ze slovenského originálu přeložila pro potřeby projektu Návrat koncovky Pavla Skálová,
www.koncovky.cz